

KULTÚRA

ROČNÍK XIV. – č. 9

DVOJTÝŽDENNÍK ZÁVISLÝ OD ETIKY

3. MÁJA 2011

Vydáva Factum bonum, s. r. o. • Šéfredaktor Teodor Križka • Redakcia: Sološnická 41, 841 04 Bratislava, Mobil: 0903 846 313 • e-mail: redakcia@kultura-fb.sk • Cena 1,20€

Kresba: Andrej Mišanek

Kniha „Dějiny Maďarska“ od Lászla Kontlera (NLN, Praha 2001) začína úvahou o symbolickej geografii. Týmto úvodom je naznačený duch celej knihy. Krajina plná symbolov akoby tvorila rámec dejinám, akoby bola úbežníkom, do ktorého smerujú siločiarly dejín. Nie je to však iba dáka platonická, teoretická úvaha. Príslušnú prax dôverne poznáme. Symboly nám cudzej kultúrnej proveniencie sa tlačili a tlačia na naše slovenské územie. Bolo to počas milénarnej hystérie na konci 19. storočia a trvá to dodnes.

Táto arogantná kultúrna agresia má však neprehliadnuteľnú pozitívnu stránku. Treba sa nám učiť od susedov. Svojím spôsobom sú nám vzorom. Treba sa venovať - je to morálny imperatív - symbolickej geografii Slovenska. Venovať láskyplnú pozornosť a starostlivosť symbolickým

Kultúrna krajina...

kým miestam, miestam doslova preťaženým významom a zmyslom. Miestam prostredníctvom, ktorých sa nám slovenská krajina prihovára Kollárovým „Stůj, noho, posvátná místa jsou, kamkoliv kráčíš“. V slovenskej krajine je veľa skrytého, čo treba vyniesť na svetlo, aby sa krajina rozhovorela. Tak po slovensky, tak po našom.

Hoci symboly, ktoré v krajine stretávame, sú veľmi rôzne, ich fundamentálna štruktúra je rovnaká. Všetky sa nám prihovávajú Kollárovým „Stůj, noho, posvátná místa jsou, kamkoliv kráčíš“ Všetky sú jednoznačne a definitívne lokalizované. Korene majú hlboko zapustené do krajiny, doslova splývajú s miestom, kde sa nachádzajú. Možno ich stretnúť len tu, len na danom privilegovanom

mieste. Na týchto privilegovaných miestach sa deje čosi zvláštne. Plynie tu zvláštny, privilegovaný čas. Sú to miesta kolektívnej, národnej pamäti. Prí-

JÁN URBÁNEK

tomnému okamihu nehrozí, že sa tu prepadne do nenávratna, pretože minulosť tu nie je zabudnutím. Naopak. Spomienka zakladá dialóg, anticipuje budúce udalosti. Na týchto miestach prítomnosť a minulosť nie sú oddelené priepasťou, ale sú premostené spomienkou. Plynie tu čas, ktorý pripomína Bergsonovo „durée réelle“, skutočné trvanie. Skutočné trvanie na privilegovanom mieste. Tu je človeku dobre. Tu vie, kým je, tu pozná svoje meno. Tu chce zostať, tu chce byť.

Hoci sú symbolické miesta niečím výnimočným - je tu pretlak významu a zmyslu - sú tesne späté so štruktúrou a vývojom krajiny, s vývojom, ktorý má svoju logiku a zmysel. Možno ich dokonca vnímať ako akýsi úbežník, do ktorého smeruje celý vývoj krajiny, krajiny, ktorá neživí človeka iba chlebom, ale sa s ním aj rozpráva, aby v rozhovore spoznal svoje meno. Iba láskyplná starostlivosť o krajinu zmení túto možnosť na skutočnosť. Iba intelektuálne preorávanie krajiny umožní udržať dialóg s ňou, artikulovať a verbalizovať jej pamäť ako spomienku anticipujúcu budúcnosť, kultivovať ju na vlasť. Robiť to, čo je „raison d'être“ Matice slovenskej.

(Pokračovanie na 4. strane)

Niet pochýb, že jedným z najväčších, azda i najväčším románom západnej civilizácie je El ingenioso hidalgo Don Quixote de la Mancha či pozdejšie už len Don Quijote de la Mancha od jednorukého Španiela Miguela de Cervantes y Saavedra. Aj keď sa z neho literárnym demagógom podarilo urobiť paródiu na rytierske romány, dokonca aj pod týmto zlovestným nánosom nenávisti k ideálu Don Quijote naveky zostane výkrikom umierajúcej Európy, jej modlitbou za seba samu i pokusom ako-tak oddialiť svoj úpadok. Do konca dní bude pozvaním pre každého z nás, aby sme naškrabali vo svojom plesnivejúcom

Modlitba o dona Quijota

TEODOR KRIŽKA

vnútri ešte aspoň odlesky mravného heroizmu a pokúsili sa vystúpiť z rozbehnutého vlaku smrti, hoci aj na smiech celému svetu, darmo opitá banda démonov vyblakuje zo všetkých okien, že nás unáša ten najrýchlejší spoj do raja.

A zatiaľ vlak nás vezie, skupiny i jednotlivcov, konzervatívcov i liberálov, ateistov i teistov, každého v inom kupé, no na tom istom podvozku, svojím vlastným smerom, po zákrutách s veľkým polomerom, s obrovskou brzdnou dráhou. Prekáráme sa, jedni o potrebe stále väčších slobôd, iní o potrebe autority, jedni pokojne sedia na svojom mieste, čítajú si najnovšie apokalyptické správy, iní nazierajú občas do krajiny, ďalší načierno pofajčievajú pri dverách, keď si predtým posedeli v jedálenskom vozni, no všetci svorne cestujeme sloboda-nesloboda rovnakým smerom z bodu A do bodu B, od Alfý po Omegu, lebo v živote každého z nás sa premietajú celé biblické dejiny. Adam v sedemmilardovom vydaní, dokonca v koži, trhá plod zo stromu poznania dobrého a zlého, zaodievajú sa figovými listami stále modernejších strihov a farieb, mení ich už nie raz za storočie-dve ako kedysi, keď všetko malo trvácnosť, no takmer každoročne, vždy v rýchlejšom a rýchlejšom tempe. Sveti si elektrinou, dokonca až tak, že hviezdy vníma len ako symboly na súradniciach horoskopov, nevníma súvislosť medzi mliekom a dojnícou, medzi vajčekom a sliepku, medzi bifeťkom a dobytkom, už si ani nespomína, že ešte v minulom storočí bola krajina plná prameňov pitnej vody.

(Pokračovanie na 2. strane)

www.kultura-fb.sk

Spomienka na prítomnú minulosť

Málokedy píšem konkrétne, lebo „nomina sunt odiosa“ a ako kresťania by sme mali ľudí zmierovať. Keď teda konkretizujem, situácia je vážna a musím byť veľmi nasrdený. Je veľmi smutné, že na Slovensku sa ľudia, ktorí majú často na podružné veci iný názor, nevedia mať radi, ba nevedia byť voči sebe ani trochu slušní...

Rozposlal som kedysi takýto mail: „Čakám, kedy sa na Sulíka a na vládu podá trestné oznámenie. Aké právo majú odstraňovať sochu, ktorú nezaplátili?“ Mimo chodom, ide o typické slovenské Kocúrkovo. Kto v Česku skúma, či Václavove sochy majú dobové ostrohy, alebo v Maďarsku, či Štefanov kôň nemá priveľké prirodzenie?“ Práve tá posledná výhrada ma dostala do varu. Ako keby gule leva, ktorý tróni nad Štefánikom, neboli evidentne predimenzované!

Mám priateľa sochára, ktorý politiku vôbec nesleduje. Ten mi povedal, že aj Štefánik pred divadlom, aj Masaryk pred múzeom, sú situované oveľa nevkusnejšie a neboli tam dodržané vôbec žiadne výberové pravidlá...

Jeden z mailovo dotknutých mi odpísal: „To si môže hocikto bohatý dovoliť sochu hocikde? Mám to takto chápať?“ Ja na to: „Na tú sochu prispela kopa ľudí, ktorí vôbec nie sú bohatí. Takto to chápte.“

Ešte jedna vec ma zaráža. Ortieľ nad sochou Svätopluka vyriekla komisia, v ktorej majú všetci rovnaký názor... Presne podľa vzoru bolševických komisárov. Vo všeobecnosti má už veľa ľudí pocit, že Kominterna a komisári z Bruselu sa od tých bolševických líšia len modrou farbou.

Sám som mal veľmi zlé skúsenosti s komunizmom, na výsluchy predvolávali nielen mňa, ale aj rodinu a spolupracovníkov. Teraz sú tie tlaky ďaleko rafinovanejšie, na spôsob uvarenej žaby. Keď prudko zvýšime teplotu, žabka vyskočí, ale keď teplotu zvyšujeme pomaly, tak sa - uvarí.

Teraz má štátna a ešte viac nadštátna moc ďaleko silnejšie, kvalitnejšie a rafinovanejšie páky. Nemusi ľudí zatvárať a zabíjať, väčšinou stačí pravdivých ignorovať a hlúpych obľbovať.

Toto sme chceli a za toto sme zažívali sviečky a štrngali kľúčmi?

Zatváranie úprimných úst coraz úspešnejšie pokračuje...

MARANA THA!

VLADO GREGOR

Vyššie tisíc rokov si potomkovia Slovanov na Dunaji spolu s ostatnými Slovanmi s láskou spomínajú na sv. Metoda pri výročí jeho smrti. Aj v knihe *Múdrosť dávno pred Krisťom* také udalosti rezonovali:

„Milý je Bohu ten, ktorého pri spomienke zvelebujú...!“

Pochádzal z rodu po rodičoch nechuďného ale veľmi dobrého a čestného v Cirkvi aj na cisárskom dvore. Už ako chlapec vynikal svojou postavou medzi rovesníkmi v Solúne. Všetci ho od detstva milovali a keď podrástol na muža, prišla o ňom zvesť až k cisárovi. Ten neprestajne potreboval na spravovanie rozsiahlej ríše nové a nové kádre na správu provincií. Sv. Metod prešiel po ukončení vzdelania v Solúne rozličnými „previerkami“. Uvideli ho aj k cisárovi. Logotet bol príbuzný jeho matky. Cisára upútal nielen statnou postavou, ale najmä bystrosťou a pohotovosťou v rozhovore. Vzhľadom na znalosť macedónskeho jazyka, poveril ho správou provincie vo Vardarskom kraji. Odišiel na určené miesto aj s rodinou. Tam ho uviedli do problematiky kraja. Pretože ríša neprestajne potrebovala stále veľa peňazí na pozemnú a námornú armádu, musel dať „vyrúbať“ ďalšie mimoriadne dane. To vzbudzovalo medzi obyvateľstvom nespokojnosť a revolty. Na pacifikáciu boli používané nepopulárne metódy. Po dlhšom čase sa to Metodovi začalo protiiviť. A tak pre pokoj vo svedomí aj v srdci pri vhodnej príležitosti zriekol sa úradu, odviezol manželku s deťmi do Solúna a po dohode s manželkou odišiel do kláštora na maloázijský Olymp. Presýtený svetským „hurhajom“ našiel konečne pokoj srdca.

Po pár rokoch prišlo do Carihradu Rastislavovo posolstvo a jeho život sa zmenil. Opustil na žiadosť brata Konštantína Olymp a po príprave na Moravskú misiu sa odobral s bratom do podunajských krajov. Rastislav ako rukojemník u Frankov na cisárskom dvore sa priučal dvojnej etikete, vojenskému umeniu, prizeral sa turnajom a relaxoval s kniežacími synmi na poľovačkách. Taký bol beh sveta. Spoznával cisársku politiku voči slovanským kmeňom na okraji hraníc. Tam došiel k presvedčeniu, že skôr neskôr každý kmeň sa premení na nové franské grófstvo, bude prešpikované bavorskou kolonizáciou a domáci sa zasímulujú vo franskom mori. S kristianizáciou pokračovalo aj odnárodenie.

Po uvedení na čelo Moravského kniežatstva začal sa radiť so svojimi „Moravanmi“ (kniežatami), ako postupovať ďalej, ako sa zbaviť nielen daní a každoročných darov cisárovi ale aj zmluvných záväzkov. Prišli k uzáveru, že len založením arcibiskupstva pomocou Ríma (len ten ich zakladal!) a tak sa oddeliť od Pasovského misijného biskupstva. Tam prišlo k posolstvu do Ríma a potom po porade s Mikulášom I. do Carihradu. Tam požadovaného biskupa učiteľa dostali. Carihrad kamkoľvek vsielal misie, vždy vedúceho menoval ako exarchu patriarchátu a konsekroval ho za biskupa. Robí to dodnes!

Takto sa naraz prudko zmenil pokojný život oboch našich Solúnčanov. Po príprave sa vydali na Moravu. Nie cez Panóniu, ale poza Karpaty, kde Carihrad mal svojich spojencov v Krakove. Rastislav ich slávnostne privítal ako božích poslov a odovzdal im kláštor s potrebným vybavením. V Carihrade vedeli, že Podunajsko patrí pod právomoc Ríma. Preto prišlo len k prípravnej fáze Rastislavovho plánu: zriadiť teologickú školu, pripraviť kádre na svätenie v Ríme a tak pripraviť zriadenie misijného arcibiskupstva na Morave a v Panónii (Kocel). Po tri a pol roku sa vybrali do Ríma. Niesli so sebou aj ostatky sv. Klimenta, rímskeho pápeža. A tam ich uvítali tak veľkolepo, že pápež so svojim dvorom a Rimanmi ich išiel privítať až pred brány Ríma. V dejinách Ríma ani jedno cudzie cirkevné posolstvo nebolo tak privítané!

Po všetkých zvratoch v Ríme, nakoniec sa Metod stáva panónsko-moravským misijným arcibiskupom. Titul do-

stal po zničenom arcibiskupstve sirmijskom. V druhej etape, keď sa Rím zorientoval v Podunajsku a po vyslobodení z franského väzenia, stáva sa moravským arcibiskupom k mestu Morava. Toto Rím od synody v Sardike (Sofia) v r. 343 stále dodržiava. Menovania nie sú ku krajinám ale ku sídlam kniežat a kráľov. Práca na cirkevnom poli sa preveľmi a šťastne rozbehla, lebo Svätopluk mu odovzdal všetky chrámy aj s kňazmi. Úspech zaručoval domáci jazyk, používaný v pastorácii. Aj spevy v chrámoch dosiahli veľkú obľubu. Málo si dnes spo-

medzi historikov uvedomuje, čo to bola funkcia pápežského legáta medzi slovanskými kmeňmi.

Keby vojaci Fridricha Barbarosu neboli spálili pápežský archív v Lateráne, dnes by sme mali dostatok dokumentov k Metodovej cirkvi. (prof. M. Lacko) Táto misia z Carihradu mala obrovskú podporu v glagoláskej misii, ktorá tu bola už 50 rokov pred nimi. Používali grécku liturgiu a dalmatínsky jazyk. Ale terminológiu používali románsku z Dalmácie. Preto tie Opátovce, Opátova, Beňadikovce, Svätý Beňadik pri Hrone a pod.

Po vyše 20 rokoch sa to darilo na Morave napriek intrigám Wichinga, priateľa Svätopluka. Pred smrťou sv. Metod, tento charismatický arcibiskup predpovedá si deň svojej smrti a vyslovuje obavu o zániku svätoplukovej ríše. Určil si aj nástupcu, domáceho biskupa Gorazda, ktorého Rím požiadala, aby sa prišiel len predstaviť. No vo „virvare“, ktorý spôsobil Wiching, postihol aj jeho a odišiel na juh, kde v Beráte (Albánsko) našiel svoju mučenícku smrť. Obnova Metodovej cirkvi za Mojmirá II. mala pokračovanie aj v Uhorskom kráľovstve až do synody na Vyšehrade 1342, keď glagolášia, ako najväčšia opora Cirkvi gréckeho obradu, boli kráľom Karolom Róbertom zlikvidovaní a cirkev bola naďalej podriadená latinským biskupom „per vicariis rituales“. (Péterfy)

Ako ponorná rieka sa táto Cirkev vynára až pri Užho-rodskej únii pravoslávnych Rusínov a po erigovaní Mukačevského biskupstva musia - aj keď neradi - latinskí biskupi odovzdávať grécke farnosti pod Mukačevo (prof. M. Lacko). Preferovanie latinského liturgického jazyka prispelo k obľube ľudového jazyka za reformácie. To nemožno podceňovať, lebo potom už valec reformácie nebolo možno zastaviť ani peniazmi, ani mečom („nec pecunia nec ferro - prof. Tolvaj z Trnavskej Univerzity).

Po tisíc rokoch II. vatikánsky koncil nariadil používať národné jazyky v liturgii namiesto latinčiny, ktorá sa používala na „väčšiu slávu romanity“. Každá pieseň má svoj koniec a stromy nerastú do neba. Na uhorskom kráľovskom území boli zavedené dve liturgické praxe. Nečudo, že ostrihomské latinské arcibiskupstvo dostalo ako pastoračné územie ktoré malo Nitrianske grécke biskupstvo. V Nitre založil Koloman I. Latinské biskupstvo, keď chorvátske vojsko dobylo horné Ponitrie (Hradný archidiaconát a Trenčiansky).

A tak sa časy menia, že na konci druhého tisícročia Rím nanovo založil Arcibiskupstvo gréckeho obradu na Slovensku so sídlom v Prešove. Jeho pastoračné územie sa rozprestiera na území II. Slovenskej republiky. „Ponorná“ rieka opäť vyrazila na povrch.

Brat Cyril skončil v Ríme a Metod na Morave. Nevrátili sa do Solúna, ako si to priala ich mama. Tento náš prvý arcibiskup v pokoji odišiel do večnej vlasti v roku „od stvorenia sveta 6398 (885)“.

Anton Semeš

Metod

Prvý arcibiskup Slovanov na Dunaji

Viačeslav Klykov: Sv. Cyril a Metod, Samara, Ruská federácia

Kresba: Andrej Mišanek

KATARÍNA DŽUNKOVÁ

Pro Patre

*To bola možno ešte noc,
keď tadiaľ kráčal
a iba rieky s obväzmi mostov okolo rán
mu šepotali na cestu.*

*Taká to bola temnota,
že ako dýku prehltol vlastné slzy
a ešte raz a ešte tisíckrát
zastal
a obrátil sa.*

*Vtedy mu ako fakle popri cestách svietil orgován.
Na chvíľu zneistel i strpoľ
a celý v bielom ako pútnici
sadol si k lipinám
a pásol tiché včelstvá.*

*Po čase schádzal k ľuďom - od včiel do mesta.
A smutný bol. A sám to tušil.
Padali kvety dúl a oskorušín
a iba úle ako kláštory
mu zasvietili z opustenia.*

*A ako stravec hrozna zhorkol orgován.
Keď mesto stíchlo, prežehnal sa.
Padali kvety dúl a jabloní.
Do lona tráv sa náhle naklonil
a tak sa modlil:
Posvieť si mojím životom,
keď druhí kričia nežiť.
Tu včely - holubice púšťam ku nebu,
Bože, ja neopustím tento kruh,
kým nesľúbiš, že nezahynie ani jedna
z včiel nad Slovenskom.*

*Tak niečo kreslil prstom na vodu
na rieku hrubú ako kmeň
a spieval smutnú sevdalinku
pod božím oknom v záhrade.
A až tam, na dne úzkosti a vzlyku
zachytil o ňu vlastné srdce
a vytrval.*

*A ešte raz, a ešte tisíckrát
požehnal cestám,
kde dodnes vidno kvety orgovánu
vznášať sa ako včelí roj.*

*Studňa
a chrám*

*Ty isto vieš, čerešňa,
keď na jeseň
ešte raz
ako deti ku potoku
pustila si kvety -
o všetkých dejoch v krajine.
Ako si na kolená kľakla zem,
jesenné slnko vyhnalo prúty,
akoby bolo dávnym hľadačom vody,
keď cez krajinu prechádzali
svätí Slováci -
a svietilo im na cestu.*

*Ty isto vieš, čerešňa,
o zlatých zrnkách v rozbúrených poľných riekach
a o človeku, ktorý sám seba zasial,
aby o mnoho dní, keď už sa dralo na jazyk druhým,
že zem je mŕtva a hádzali jej na tvár ďalšiu zem -
vyklíčil nový človek
a oprášil sa z hlíny.
Apoštol mesiac kládol dlane
na čelo tichej Vojvodiny,
svätica Rút zastala s kyticou kukuričných klasov -
keď porodili dedinu
a ako tvár mučeníka jej staré slnko
požehnilo na cestu.*

*Tak dvesto rokov v Padine
stoja dva svätostánky.
Tak dvesto rokov v Padine
dve veže stoja
a k Bohu v zemi
a k Bohu na nebesiach,
a k Bohu milosti, a k Bohu nepokoja,
a k Bohu broskýň a k Bohu práce
modlia sa bdejúce, modlia sa spiače
dve veže. A s nimi potichu, po nociach, znova
modlia sa Slováci preč od domova.*

*A ako za Padinou mizne cesta,
na starom voze zmiznú ďalšie dni,
na modrých koňoch pôjdu naše deti
k Bohu, ktorého sme predali.
Čas ako mlynár prašnou rukou
prejde po krajine,
povstane múka z ciest,
na špičky stúpne ako biely dym,
chleby sa vrátia do neba
a za všetkých bude svedčiť zem...
Kde ako stromy povstal kostol
a zašuchoril strechou,
kde ku koreňom Boha tiekla
studňa, bozkávajúc kamene.
My to už nebudeme.
No za náš národ
studne a chrámy
ako dve deti na strmom kopci
počkajú Krista. Tak ako Slováci
s vrkočmi kukuričných klasov.*

Giovanni Papini

1. Ešte do nedávnych čias sa rojčilo o umelcovi, ktorý by bol oslobodený spod všetkých zákonov, zbavený všetkých pút, morálnej disciplíny a občianskych povinností; o umelcovi, ktorý pozná iba svoju voľnú inšpiráciu a rešpektuje iba svoje myšlienky a vrtochy; ktorý vo svojej samotárskej vznešenosti požíva všetky privilégia a je samovládcom neobmedziteľným, ba skoro satanským. Boli to posledné blúznenia svojvoľnosti romantizmu, ktorý kládol väčšiu nad rozum, vzburu nad zákony, titaizmus nad kresťanstvom a chcel namiesto Boha postaviť svoje ja. V skutočnosti umelec, umelec pravý a povedomý, je najmenej slobodným zo všetkých ľudí. Nikto iný, okrem kňaza, nie je obťažovaný takou zodpovednosťou ako on. A v tomto poddanstve, slobode a hrdinsky prijatom, je jeho veľkosť.

2. Všetci ľudia sú zodpovední pred Bohom, ale umelec predovšetkým. Podobnosť o talentoch sa vzťahuje najmä na neho a slovo talent nie nadarmo sa dostalo do moderných jazykov s prídavkom nového významu celkom duchovného. Stvorenie sveta je prvým Zjavením Boha ľudom, ostatné sú: Zjavenie napísané (knihy vnuknuté) a Zjavenie vtelené a hovoriace (Boh-človek). Prvou úlohou umelca je, aby pre slabé vnímanie davu urobil zrejším a jasným toto prvé Zjavenie, zmyslový vesmír. Umelec nemôže pridávať ku kráse krásu, ale svojim poda-

ním a evokáciou skutočnosti v jej podstatných črtách - umenie je výber usporiadaný géniom - má na dav vplyv katarzý a zázračný: dáva vidieť slepým, počuť hluchým, dojima ľahostajných, rozohrieva a niekedy rozpaľuje vlažných. Ľudia si myslia, že poznajú svet, ktorý ich obklopuje, ale v skutočnosti zaujatí sú potrebami života pragmatického a mechanického, poznávajú iba tie jeho znaky a zlomy, ktoré slúžia k najpotrebnejším činnostiam každodenného života. Len umelec vo svojom nepredpojatom pozorovaní poznáva veci v ich mnohotvárnosti, v ich neočakávanej a zázračnej plnosti a môže spraviť

GIOVANNI PAPINI

Umenie a zodpovednosť

účastnými tohto svojho videnia, čo aj nepriamo a len na chvíľu, ostatných ľudí, menej šťastných ako on. Umelec je teda v určitom zmysle povoláný na to, aby bol jedným z objasňovateľov prvého Zjavenia. Umelec je preto skutočne dokonalejší spolupracovník Boha: spolupracovníkmi v plnení jeho vôle osvecovať ľudské duše, spolupracovníkmi prostredníctvom jeho milosrdnej otcovskej láskavosti.

3. Každý človek je zodpovedný v hraniciach svojich stykov a svojej moci za blaho svojich najbližších: otca alebo syna, matky alebo snúbenice, priateľa alebo učeníka. Ale nie všetci pociťujú túto zodpovednosť a málokto jej činia zadost', lebo natoľko je rozšírená egománia, a to egománia taká slepá, že sa zdá byť nevinou. Iný, širší základ má však zodpovednosť umelcov. Sú v rade - de jure aspoň, keď nie vždy de facto - hlavných poskytovateľov svetla a radosti ľudskému rodu. Nie sú povolani utešovať, posilňovať a obšťastňovať len svojich najbližších, ale často celé davy, našťastie davy nesmierne; davy neznámych, ba často aj generácií, ktoré sa ešte nenarodili. Básnik prebúdzajú spiacich a rozjasňuje zarmúte-

ných; maliar obohacuje naše úbohé vnímanie sveta tým, že odkrýva nové svetlá a vzťahy krásy a zbavuje ich hmly všednosti; sochár zväčšuje našu dedovizeň ľudskosti tým, že tvorí obrazy milovaných a obdivovaných a tým, že očisťuje a povznáša pôvab a silu ľudského tela; architekt zvyšuje spokojnosť a intenzitu nášho života tým, že dáva domom správne formy, harmonické línie a zoskupenia a že oslavuje a povznáša ducha, stavajúc majestátné budovy pre veľkých na zemi a pre Pána Vesmíru; hudobník prebúdzajú driemajúce city, umírtvené záľuby, reminiscencie na blaženú

tešil sa od časného veku určitým formám, videl určité veci a poznal určité zvyky, vyrástol v určitom osobitnom ovzduší kultúry a duchovnosti, živil sa, aj napriek svojmu odporu, určitými jej vzdialenými, ale teraz už trváci tradíciami. Zároveň s povinnosťou voči Bohu a voči ľudskému pokoleniu má povinnosť a záväzky voči svojmu národu. Je nielen umelcom, ale aj občanom a teda v určitom zmysle aj politickým človekom. Nežiadala sa od neho, aby vykonával verejné funkcie, ani aby sa miešal do občianskych zápasov, ani aby aspiroval na vodcovstvo. Celkom inakším spôsobom, takým, ktorý je v súhlase s jeho povahou a jeho nadaním, môže a musí sa zapojiť do práce svojho národa a prispievať k veľkosti svojej rodnej zeme. ...V národe ľahko ochabuje pamäť a vlažnie cit; klesá morálna teplota. Umeľcom je ten, kto kriese minulosť, kto rozpaľuje nečinných, kto jednotaj zapalať ten oheň, ktorý udržuje večnú túžbu odstrániť hrobový chlad. Ale i ďalšie sú zodpovednosti umelca voči jeho ľudu. Ako štátnikom, učencom a vojakom, tak i jemu je zverená úloha privolať na svoju vlasť obdiv druhých národov, ten obdiv, ktorý prináša lásku alebo aspoň sympatiu a teda posilňuje, nepriamo, ale mocne, duchovnú prestíž a v dôsledku toho aj príťažlivú silu patričnej krajiny vo svete. A umelcovi je nepochybne zverené poslanie, ktoré znamená ešte väčšiu zodpovednosť: poslanie zanechať budúcim vekom výraz súčasnej kultúry, kultúry jeho generácie. Pre lenivosť priemerných ľudí, teda väčšiny, slávne činy a výboje sa zabudli; politické zmeny mnohých storočí sa stávajú obyčajnými historickými pojmi, ale pomníky ostávajú, všetko prežijú sochy a básne, maľby a hudobné diela. Budúci, potomkovia i cudzinci, budú posudzovať našu dobu podľa týchto pamiatok a naše obdobie bude pokladané za veľké alebo priemerné podľa toho, čo umelci v tejto perióde vytvorili. Strašné to zodpovednosti, také, že nás nútia rozmýšľať a poľutovať tých, ktorí hlúpo posudzujú umenie ako náladovú hru inividua, ako bohémске dobrodružstvo rafinovaných egocentrických ľudí.

5. Umelec by však nevedel učiť

zadost' týmto zodpovednostiam - takým početným, veľkým a ťažkým - keby nepoznal a keby nepocíťoval aj zodpovednosť, ktorú má voči svojej vlastnej duši. Jeho prvou povinnosťou - prvou iba pokiaľ mu dovoli splniť aj všetky ostatné - je to, aby svoju dušu očisťoval, povznášal a obohacoval. Len bohatí môžu rozdávať. ... Umelec, ktorý v sebe cíti hlas Boha, je veľmi náchylný myslieť si, že stojí nad ostatnými ľuďmi. Keby sa totiž nepokladal za vyvoleného tvorí, objavovať a učiť, nemal by odvahy uskutočniť svoje dielo a vystaviť ho obdivu bližných. Lenže toto vedomie jeho dôstojnosti, jeho vyššieho určenia, živí jeho pýchu tak, že sa môže z neho stať neľudská a zúriva príšera. Strašné sú preto nebezpečenstvá, ktorým je vystavené už samé pestovanie umenia a tým potrebnější je ostražitosť, ktorá by tieto nebezpečenstvá oddialila. Umelec nemôže byť svätcom, lebo svätce premohol v sebe aj čisté umenie: umenie je prostriedkom, ale on sa povznáša k dokonalej láske voči ľuďom a Bohu priamo. Blahoslavený Angelico vraj prv, než sa pustil do maľovania, sa pomodlil a plakal, myslím však, že nie preto, aby pripravil lepšie dušu na vytvorenie pravdivého obrazu ukrižovaného Boha, ale preto, aby ho Boh zbavil všetkého pokušenia odovzdať sa rozkoši umenia. Nežiadal si inšpiráciu, ale odpustenie. Umelec nemôže byť svätcom a je, ako aj ostatní jeho bratia, vystavený hriechu. Ale musí sa aspoň usilovať, aby zneškodnil všetky tie tiene zla, ktoré sú najviac spojené s umením. Musí sa usilovať, aby sa pre lásku voči všetkým ľuďom povzniesol nad tie vášne, ktoré vzbudzujú v ňom niektoré bytosti, aby sa zachránil pred pýchou, musí svoje diela, aj tie najdokonalejšie, porovnávať s dielami Tvorcu a spomenúť si, že on je jednoduchým tlmočníkom, pokorným kopírovačom, poslušným exegétom, a preto v porovnaní s Prvou Bytosťou trochu viac než nula.

Preložil JOZEF TELGÁRSKY
Publikované na internetovej stránke Dieľna sv. Jozefa
<http://dielna.j.blogspot.com>

Keď občas kráčam po meste a rozhliadam sa v ôkol seba; nemôžem sa ubrániť pocitu, že všade nás obklopuje ošklivosť. Drvivá väčšina novopostavených budov je jednoducho škaredá a nenachádzam na to príhodnejší výraz. Škaredé sú nové sídliská. Škaredé sú rodinné domy. Škaredé obchody, stánky, haly, továrne - a čo je najhoršie: škaredé sú aj kostoly. Akoby sa zaviedlo nové nepísané pravidlo, že všetko, čo architekti postavia, musí byť škaredé. Akoby už ani nebolo možné stavať krásu.

Kam zmizli budovy s oknami zasadenými do vypracovaných rámov, kam zmizli portály zdobiace zárubne dverí, kam sa podeli z fasády budov ozdobné rímky a pilastre... Bol vari vydaný nejaký zákaz? Prečo sa dnes nikto neodváža postaviť úplne obyčajný dom so soklom, na rustikálny spôsob, s plastikami, štítom alebo aspoň s ornamentom na fasáde? Alebo by to niekomu prekážalo? Veď to sú všetky architektonické prvky, ktoré fungovali stovky rokov a ktorým stavitelia dodávali najrozmanitejšie podoby. Kedysi zdobil hlavný vchod do budovy portál - gotický, renesančný, barokový; so stĺpmi alebo bez nich, s ornamentmi, s plastikami, s mozaikou... Vlastne s čímkol'vek - lebo architekt mal možnosť ukázať svoje prednosti a nikdy by sa neuspokojil s prázdnu dierou vyburanou do steny. No akoby nám dnes zostali iba spomínané diery. Moderné dvere - diera do steny. Moderné okno - diera do steny. Len samé diery. A nič viac.

Zdá sa, že dnes má najväčšiu váhu v architektúre kritérium novosti. Veď ak by sme

FILIP MARIA MUSZYŃSKI

Kráľovstvo ošklivosti

O súčasnej úžitkovej architektúre

sa vrátili ku klasickým formám, bola by to známka úpadku - všetko minulé je zastarané a my potrebujeme modernosť. Také kritérium je však nanajvyš hlúpe a nesmerodajné. Po prvé - každý objekt, len čo ho postavíme, je sám o sebe nový. Aj keby preberal akékoľvek historické formy, vždy bude patriť k architektúre súčasného veku. Po druhé - nič nemôže zastarať bez toho, aby to najprv nebolo nové. Ak hodnota budovy spočíva len v tom, že je moderná, v priebehu niekoľkých rokov svoju prednosť stratí.

Najlepšie to reprezentujú novopostavené galérie, obchodné centrá a hotely. Nielenže zastarávajú v ukrutne rýchlym tempe, ale chýba im akékoľvek znamienko originality. Útočia na naše oči tonami skla a kovu, desia svojou monotónnosťou. Na tom nezmení nič ani fakt, že sú zo všetkých strán obľepené neónovými tabuľami, obrazovkami a plagátmi.

Súčasný obytný domy sú spravidla len jednoduché stavebné hmoty naplnené pravouhlymi otvormi v stenách; často pomalované najrozličnejšími farbami, akoby to mohlo zakryť ich ohyznú šedivosť. Celok sa zas topí v chodníkoch vykladaných vždy rovnakými ružovo-sivými dlaždicami.

Ešte horšie je to s halami, obchodmi a supermarketmi. Sú to prosto škatule zmontované zo zvlhého plechu - priam neznesi-

teľný pohľad. Prečo by taký či onaký supermarket nemohol byť pekný? Prečo nemôže niečím očariť? Prečo je zákazník nútý dívať sa na všetky tie inštalácie, rúry a káble tiahnuce sa popod strop? Alebo musí naše nakupovanie nutne sprádzať ohyznosť?

Mohli by sme sa s tým zmieriť. Mohli by sme prijať, že je to nevyhnutosť. Ale tak to nie je. V minulých storočiach ľuďom záležalo na estetike a to dokonca aj pri budovách, ktoré nič nereprezentovali. Hociaký bitúnok z devätnásteho storočia by mohol byť dnes palác, podobne ako sklady, továrne a inžinierske stavby. Čo sa to teda stalo? Čo sa zmenilo, že dnes musí byť všetko škaredé? Prečo dnes nevieme stavať budovy ako kedysi?

Nedokážeme to? Aj to je jedna z možných odpovedí, lenže nezní veľmi presvedčivo. Niektoré schopnosti síce v dôsledku „všezahrňajúceho pokroku“ ľudstvo skutočne stráca, no rovnakým spôsobom, že ak sme niečo boli schopní v minulosti, dokážeme to aj dnes - alebo by sme to aspoň dokázať mohli. Ak teda už naši architekti, stavitelia a inžinieri nemajú svoje niekdajšie zručnosti; ak by skutočne chceli, mohli by ich získať späť. Stačí sa len pozrieť na niektoré zrekonštruované budovy a hneď spoznáme, že staviteľstvo ešte celkom neupadlo. Centrá takých miest ako Vroclav, Gdansk alebo Varšava povstali nanovo po Druhej svetovej vojne, v tom istom čase, keď vznikali celé ple-

jady ohyzných ľudovorepublikových škatúl. Drážďanský Chrám Panny Márie, perla barokovej architektúry, bol nanovo postavený (a to celkom z ničoho) pred niekoľkými rokmi.

Takže všetko sa dá!

Chýbajú peniaze? To sa veľmi často predkladá za hlavný argument. Nemôžeme si dovoliť luxus stropov v obchodných centrách, pilastrov na stenách tovární a portály či zdobené štíty na priečeliach obytných domov. Znamenalo by to totiž zvýšené náklady. To teda kvôli tomu žijeme v takom úpadku? Takže v devätnástom storočí, či dokonca ešte dávnejšie, sa ľudia opájali blahobytom a my dnes musíme stáť nohami pevne na zemi?

Nuž, pravda je taká, že vždy bol nedostatok peňazi. Podstatou problému však nie sú finančné otázky, ale miesto estetiky v hierarchii hodnôt.

Bohužiaľ, estetika ustúpila do úzadia. Potrebu krásy nahradil kult modernity. Problémom je aj nový pohľad na estetiku, obrátenie tradičných hodnôt hore nohami v mene pokroku a novej doby. Naše vnímanie prešlo revolúciou, ktorej dôsledkom je na jednej strane úplné zanedbanie estetických otázok a na strane druhej zas exponovanie nových veličín: chaosu, neusporedanosti, nepokoja a disharmónie - a to je deštruktívna. Odpoveď na moju otázku je teda veľmi krátka a smutná.

Staviame ošklivosť, lebo sami máme sklon k ošklivosti.

Preložila K. Dž.

Autor voľne nadväzuje na článok Alternatívny pohľad na „súkromné právo“ po dvadsiatich rokoch práce na novej kodifikácii občianskeho práva v Slovenskej republike. V tomto článku uverejnenom v KULTÚRE č. 20/2010 prof. JUDr. Ján Švidroň, CSc. otvoril a rozvinul viaceré zaujímavé témy. Za základné východisko a „ústredný problém i záujem“ označil „človeka a jeho slobodu“. V príspevku prof. Švidroň vymedzil tézu o „medzigeneračnom odstupe“ prinajmenšom štyroch prelínajúcich sa generácií ľudí, ktorí žili po roku 1928 - 1948 - 1948 - 1968, 1968 - 1989 a 1989 - 2010. Vychádzajú z uvedeného vymedzenia voľnejšie nazval narodených po roku 1928 „seniormi“, generáciu ľudí žijúcich v rokoch 1948 - 1989 „mediátormi“ a najmladšiu generáciu ľudí narodených po roku 1989 „juniorami“.

Autor tohto príspevku v tzv. prelomovom roku 1989 mal šesť rokov a nastupoval do prvého ročníka základnej školy.

Z hľadiska cieľov nášho článku sa nám javí za dôležité upriamiť pozornosť na človeka ako tvorca diel, ktorý bol pred rokom 1989 značne obmedzený v tvorbe totalitnou ideológiou a po roku 1989 zase prevažne neschopnosťou čeliť dravosti podnikateľov, ktorých pôsobenie v procese tvorby a spoločenského uplatňovania výsledkov tvorby bolo a je často nevyhnutné. S touto témou súvisí množstvo ďalších mimoprávných zložitých otázok, ktoré chceme aspoň skromne v článku načrtnúť.

Akakoľvek tvorba diela či už z oblasti vedy, umenia alebo techniky si vyžaduje okrem vytrvalosti, pozornosti a odriekania aj slobodu. Dielo nevzniká samočinne, nevyrastá z vlastných hybných síl, ale v dôsledku činnosti človeka. Aktivite predchádza motivované rozhodnutie. Človek - tvorca vychádza pri tvorbe z myšlienky, v kultúrnej tvorbe realizuje, zachytáva a objektívizuje svoju prvotnú ideu. Myšlienky tvoria duchovnú štruktúru a hodnotu kultúrneho diela. Myšlienku, resp. obraz, čo chce v diele realizovať, má autor najprv v sebe, vo svojej myslí. Výrazom tvorcovho zámeru je zmyslovo vnímateľná materiálna podoba diela. Zmysel konania človeka - tvorca by mal byť rozumný a životnému cieľu primeraný. V úsilí o tvorbu treba vnímať a hľadať hodnoty. Človek svojou uvedomelou tvorivou činnosťou zasahuje do spontánne prebiehajúcich procesov a do celého ľudského diania tým vnáša ľudský moment. Vlastnou realizáciou účelne a uvedomele mení okolitý svet podľa svojich predstáv a prispôbuje ho svojim potrebám. Pretváranie sveta, resp. skultúrňovaniu predchádza cieľavedomý proces poznávania, v ktorom je v človeku prirodzene prítomná snaha po odhaľovaní podstaty obklopujúcej vecí a javov.

V procese tvorby sa realizuje tvorca ako aktívny subjekt. Skoro každému praktickému činu predchádza z utilitárneho hľadiska, resp. z hľadiska užitočnosti neutilitárna duchovná práca. V tvorbe, kedy sa človek sústreďuje na seba, na hľadanie nových možností v sebe a nie vo svete, odhaľuje aj pre svet nové neznáme možnosti. V tomto zmysle rozjímavá a premýšľavá neutilitárny ľudský postoj človeka k svetu, resp. kontemplatívny postoj ponorenia sa človeka do vlastného vnútra, neznašajúci sa s praktickou utilitárnou prospechárskou činnosťou človeka, má obrovskú celospoločenskú dôležitosť.

Vo vnímaní L. Hanusa predstavuje človek jedinečnú, absolútnu hodnotu, personálnu osobitosť, jedinečný svet, jedinečnú existenciu, svoju životnú cestu, osobné vnímanie obklopujúceho sveta a doby v ktorej žil a pôsobil. Netreba pritom zabúdať ani na to, že dielo je vzorom a modelom i pre ďalšiu tvorbu. Kontemplatívna činnosť človeka-tvorcu je nepochybné činnosťou najbohatšou, najúčinnejšou a najplodnejšou.

Pochopiť zámer tvorca a myšlienky vložené do diela možno najhlbšie, najúplnejšie, najautentickjšie vtedy, ak sa dielo pojme z jeho bytostných koreňov. To si vyžaduje najprv rozvinúť an-

MARIÁN KROPAJ

Ešte raz aj o našom práve a tvorbe o generáciu mladším pohľadom

tívneho postoja k svetu sa môže praktická ľudská činnosť zmeniť na slepú činnosť, riadenú iba normami a nariadeniami. Človek sa niekedy cíti byť ohrozený vlastnou výrobou a vykonávanou prácou. Jeho aktivita a výkonnosť sa môžu zvyšovať, ale ponor do kontemplácie, v ktorej sa nachádza hĺbka vecí a seba samotného často chýba. Azda je to dôsledok štyridsaťročné ročného vývoja spoločnosti, kedy sa za ideál vyhlasovala skôr snaha o dosahovanie kvantitatívneho plnenie hospodárskych plánov. Kultúra bola pod značným vplyvom ideológie a samotný človek bol často vnímaný zjednodušene ako výrobný nástroj.

Kontemplatívny rozmer života človeka a vykonávané činnosti je v procese tvorby kultúrnych diel nevyhnutný. Kontemplatívny zostúpením do vnútra svojej duše človek pociťuje, že svet a všetko čo ho tvorí je Božím darom. Takýto dar majú ľudia odovzdávať vylepšený a obohatený ďalším generáciám. V kultúre a kultúrnej tvorbe človek ukladá svoj vzťah k svetu. V procese tvorivej duševnej činnosti, vo sfére ľudskej činnosti, vo filozofii, vede a technike možno vnímať skutočný pokrok človeka.

Otázka činnosti je vecou teoretickou, špekulatívnou a má metafyzickú podobu. Činnosť a špekulácia sa nemajú stavať proti sebe. Čím hlbšia je špekulácia, kontemplácia, tým účinnejšia a zmysluplnejšia je aj ľudská činnosť. Človek činu bez myšlienky nie je tvorca, ale agitátor. Takáto činnosť človeka je deštruktívna, nemôže viesť k žiadnemu dobrému cieľu.

Sumárne možno zhrnúť, že v kultúrnom diele je prítomná trvalá a nadčasová myšlienková pečat' tvorca, osobné vnímanie obklopujúceho sveta a doby v ktorej žil a pôsobil. Netreba pritom zabúdať ani na to, že dielo je vzorom a modelom i pre ďalšiu tvorbu. Kontemplatívna činnosť človeka-tvorcu je nepochybné činnosťou najbohatšou, najúčinnejšou a najplodnejšou.

Pochopiť zámer tvorca a myšlienky vložené do diela možno najhlbšie, najúplnejšie, najautentickjšie vtedy, ak sa dielo pojme z jeho bytostných koreňov. To si vyžaduje najprv rozvinúť an-

tropologickú úvahu o tom kto je človek, aká je to bytosť.

Viacere prístupy ponímajú človeka veľmi odlišne. Nielen v minulosti existovali doktríny považujúce človeka za neživú hmotu, či stroj. Aj v súčasnosti tak býva vnímaný v rôznych totalitných ideológiách.

Materializmus považuje za základný princíp skutočnosti hmotu či inak fyzikálne dokázateľnú a objektívne existujúcu entitu. R. Guardini opisuje materializmus nasledovne: „z mŕtvej hmoty sa vytvoril organický život; z organického života psychický; z neho duchovný“. Všetko duchovné, transcendentálne, bezprostredne jednoducho nie hneď pochopteľné považuje za niečo druhoradé. Tak ako chemik odvodzuje zlúčeninu z jej prvkov, tak materialista odvodzuje človeka z mŕtvej hmoty. Vychádzajú z konceptu L. Feuerbacha „homo homini deus“ dospeť K. Marx k „prevratnej“ myšlienke o potrebe zrušenia náboženstva ako iluzórneho šťastia a nastolenia skutočného šťastia pre ľudí na zemi. Myšlienky materializmu a ateizmu pociťovali v špecifickej podobe desiatky rokov aj dve generácie ľudí v strednej a východnej Európe a dôsledky tejto teórie naďalej pretrvávajú v ľuďoch naďalej. Ľudia po novembri 1989 prevažne neboli pripravení na obrovské celospoločenské zmeny, ktoré sa v transformačnom období uskutočňovali. Celkové hospodárske a kultúrne premeny, ktoré prišli tak nečakane, hoci zodpovedne ich bolo možné vedecky predvídať, sa negatívne odrazili hlavne v mravnom vývoji, ale práve ten je z hľadiska kvality života najpodstatnejší. V oblasti práve je transformačné obdobie špecifické nestabilitou a tzv. hypertrofiou právnych noriem. Právo sa menilo často veľmi unáhle, nekoncepcie, nesystematicky, niekedy nezmyselne a bez hlbšieho uváženia. Nie zriedka sa stávalo, že k jednému právnenmu predpisu sa v zákonodarnom zbere prijímali novelizácie opakovane viac krát počas roku, niekedy aj skôr ako nadobudla účinnosť prijímaná novelizácia. Aj preberanie európskej legislatívy prebiehalo často bez hlbšej právnovedeckej úvahy a snahy o jej súčasné prispôbo-

vane domácim národným podmienkam a tradíciám. Pritom treba celkom otvorene priznať, že aj v období pred rokom 1989 sa aj v našich podmienkach vytvorilo veľa hodnotného a nie je prejavom vedeckosti neprejavovať záujem o tieto poznatky. Zanedbanie vedeckej práce a nedocenenie významu slovenského školstva sa pritom nutne muselo prejavovať aj v kvalite prijímanej legislatívy.

Zdá sa, že dynamika spoločnosti absolútne ignoruje prítomnosť, napomáha strate pamäti a odčlňuje človeka od kultúrneho dedičstva bez úmyslu načrtnúť jeho budúcnosť. Jasné vymedzenie hodnotovej orientácie slovenskej spoločnosti a prihlásenie sa k osvedčeným hodnotám nemožno vidieť ani po dvadsaťrokocho od nežnej revolúcie. Niekedy sa naopak zdá, že ľudia podľahli pocitu egoistickej autonómnosti a oslobodenia sa od akýchkoľvek mravných obmedzení. V dôsledku ateizmu možno badať stále zameranie človeka o vlastné pozemské pohodlie a uzavretie sa do svojho vnútra. Harmónia vedy a viery bola napadnutá osvietenškými filozofií vo Francúzsku. Mechanický obraz sveta ako dokonalé skonštruovaného systému navzájom do seba zapadajúcich teliesok bol vynájdený práve v tomto období. Predstava dokonalosti fungovania ľudského Rozumu, bez vnímania kresťanského náboženstva sa v krátkom čase ukázala ako nesprávna. K téme aj autor tejto štúdie publikoval počas ostatných dvoch rokov viaceré príspevky.

Iná doktrína poníma človeka ako vegetatívny porast, iná ako živočicha. Extrémne bol človek ponímaný aj ako bytosť čisto duchovná. Idealistický obraz človeka rozvinutý z konca 18. stor. a z 19. stor. poníma človeka ako prvého a pôvodného ducha, ducha absolútneho, ducha sveta, ktorý chce ovládať sám seba, a tak vytvára hmotu a svet okolo seba. Sociologický obraz poníma človeka ako jednotlivca, ktorý sám nie je ničím, niečím sa stáva len z pohľadu celku. Podľa tohto obrazu treba človeka a jeho myšlienky chápať v rámci celkovej sociálnej štruktúry. Jednotlivý človek a jeho dielo vyplývajú zo spoločnosti, sú výsledkom a orgánom sociálneho života.

Individualistické poňatie človeka zase kladie dôraz na vedomie a tvorivú silu človeka. Tú má iba ako jednotlivca. V spoločnosti pôsobí v mase, ktorá ho môže vnímať len ako objekt, materiál na plánovanie. Determinizmus považuje slobodu človeka za ilúziu. Veci idú tak, ako musia ísť. Človek je ponímaný ako výtvor nutnosti a jeho život sa uskutkôňuje pod nátlakom zákonov sveta. Existencializmus naproti tomu vníma človeka ako dokonale slobodného. Život človeka neurčujú žiadne nariadenia, rozhoduje sa suverénne. Sám si dáva zmysel svojej existencie.

Možno sa teda oprávnené pýtať: „čím je človek?“ Hmotou, absolútnym duchom, momentom sociálnej celistvosti, osobnosťou v človeku samotnom, alebo človekom žijúcim v nutnosti zákonov, či absolútne slobodným a pánom všetkého? Ako je možné, že človek, ktorý je tu, bez ťažkosti zastihnuteľný, ktorým je každý z nás, je ponímaný tak veľmi protirečivo? A pritom aj u vzdelaných ľudí, ktorí sa usilujú nájsť o človeku pravdu. Uvedené obrázky človeka považujú svoj parciálny pohľad na človeka za pohľad celostný. Sú redukcionistické, ale prezentujú sa akoby vnímali človeka komplexne. Časť, čiastočnosť stotožňujú s celkom. Čiastočný pohľad vyhlasujú za pohľad komplexný. Takýto chybný logický krok sa volá: pars pro toto. Časť sa nesmie preceňovať a klásť namiesto celku. Dôsledky tejto nesprávnej optiky sa prejavujú v ekonomickej, právnej i politickej oblasti. Nesprávne vnímanie človeka sa prejavuje vo vláde jedného činiteľa, jednej tézy a jedného pôlu. Omylnosť týchto jednostranných vnímaní človeka nespočíva v tom, že by nebol hmotnou, vegetatívnu, živočísnu, či duchovnou bytosťou. Osudovou chybou týchto prístupov s ťažkými dôsledkami pre človeka je, že človeka zákerne redukujú a stotožňujú len s hmotnosťou, len s vegetatívnosťou, len so živočíštvom, či len s duchom.

Človeka a jeho tvorbu treba vnímať reálne, v jednote i rozlíšení, neskracovať, nezjednodušovať, nenivelizovať a neredukovať rozmanitosť ľudského života iba na jeden pohľad. Treba sa usilovať celostne a nie fragmentárne vnímať človeka, pôvod, zmysel a cieľ jeho života a tvorby. V celostnom zmysle treba uvažovať aj o jeho vzťahu k iným ľuďom a spoločnosti. Kladenie dôrazu iba na niektorý výsek skutočnosti života a nevnímanie alebo zámerne ignorovanie iných je falošné a narúša krehkú rovnováhu telesnosti a duchovnosti človeka. Náročnou úlohou je vysvetliť spojenie telesného a duchovného princípu v jednote človeka, vysvetliť spôsob jeho komplexnosti. Napriek náročnosti sa treba o to usilovať.

Človeka skúma vo svojich štúdiách aj J. Ch. Kardinál Korec. V jeho vnímaní je človek duch v tele. Rozvoj človeka zaručuje otvorenosť a tvorivosť. Človek je na jednej strane ponorený do hmoty a zmyslov, na druhej strane má k dispozícii i tvorivé schopnosti. Telo človeka má svoju otvorenosť, prispôboivosť a tvorivosť cez ducha. V človeku preniká zmyslovo-telesný a duchovný život v jednej jednote celku.

Človek presahuje všetko spoločenské, ale zároveň sa môže vyvíjať len v spoločnosti. Podstatným spôsobom je zviazaný s inými osobami, môže žiť, rásť a realizovať sa len v spoločenstve so svojou rodinou a svojimi blíznymi. Vo svojich telesných potrebách je človek odkázaný jeden na druhého, na starostlivosť a ochranu zo strany iných, ale tiež na zmyslovo-názorné sprostredkovanie duchovného. Človek je samostatnou bytosťou stvorenou na obraz Boží. Bez udržiavania vzťahu s Bohom a blíznymi človek neprežije, je naň bytostne odkázaný. Spoločnosť nemožno chápať iba ako funkčný systém, ale aj ako priestor na zjednocovanie ľudských záujmov a spoločné uskutočňovanie humánných hodnôt.

Z biologického hľadiska má každý človek potreby, ktoré na základe chápania seba samotného a zmyslu svojho života formuje do záujmov rôzneho druhu.

Zdá sa, akoby človek súčasnej doby obmedzil, resp. zúžil svoj pohľad na výlučne pozemský horizont. Odmietajú sa zaoberať základnými životnými otázkami presahujúcimi jeho bezprostredné zmyslové vnímanie. Upustil od privysovkých úvah, kladie dôraz prevažne na materiálne záujmy.

Každá tvorivá ľudská činnosť má viesť k vzniku hodnoty. Hodnoty vznikajú ako produkty ľudskej práce. Hodnota ako výsledok ľudskej činnosti má úzky vzťah k ľudským, teda spoločenským potrebám. V tejto súvislosti možno pripomenúť rozdelenie ľudských potrieb tak ako ich rozpracoval L. Hanus. Ten rozlišuje tri podoby ľudských potrieb: pôžitková, úžitková a duchovná. Všetky sú ľudské, ale len duchovná potreba predstavuje zmysel ľudského snaženia. R. Guardini k otázke zmyslu života hovorí, že zmysel a význam nedáva kvantita, ale to čo je intenzívne - sila prežívania.

Výsledky tvorby treba vnímať v dvojzmysle: človek - tvorca a jeho duševná práca a tvorba ako ľudská finalita, ktorá má ľudskú pohnútku a ľudský cieľ. Tvorba je prejavom človeka - tvorca a zároveň prejav človečskosti vo všeobecnosti. Nemožno kultúru vnímať iba ako od subjektu oddelený výsledok ľudskej práce. Kultúru treba vnímať ako prejav subjektívno-objektívnych interakcií. Vytvorené dielo predstavuje tvorivý obraz jedinečnosti, slobody, samostatnosti a výnimočnosti človeka - tvorca diela. Práca vplyva aj na samotného tvorca, ktorý sa snaží o niečo, poznanie či zdokonalenie.

Každé dielo má konkrétne, čiastkové zameranie a vzťah k spoločnému cieľu ľudstva. Človek si prácou nielen zaoberá živobytie a podporuje vývoj vedy a techniky, ale najmä by mal prispievať k zvyšovaniu kultúrnej a mravnej úrovne spoločnosti.

Účelom práva vo všeobecne má byť hľadanie spravodlivosti, slušnosti a dobra. Autorské právo má poskytovať ochranu autorom a výsledkom ich tvorby, a to v záujme stimulovania autorov k tvorbe diel. Tvorivej duševnej činnosti predchádza motivované rozhodnutie. Nijaký veľký čin, dielo ani ľudský vzťah nie sú možné, ak sa človek na ne neodhodlá. Tvorcova snaha by mala byť adekvátne ocenená a tým súčasne podporená aj ďalšia tvorivá duševná činnosť v oblasti vedy, umenia a techniky.

V bežnom živote vznikajú diela často aj v procese vzájomnej tvorivej spolupráce dvoch alebo viacerých autorov, či spájania existujúcich diel do nového výsledného celku. Ako výsledok existencie rôznych spoločenských vzťahov môžu vzniknúť aj kolektívne diela. Dôvodmi vstupovania fyzických osôb do kolektívnych foriem autorstva je pritom viaceré. Môžu nimi byť záujmy zúčastnených subjektov na čo najširšom spoločenskom využívaní takýchto diel, presvedčenie o vyššej hodnote takou činnosťou vytvoreného diela. Veľmi vhodným spôsobom tvorby je medziodborová spolupráca odborníkov z viacerých vedných disciplín. Konfrontácia viacerých pohľadov na mnohé z existujúcich problémov môže prinášať hodnotné originálne vedecké poznatky všeobecne využiteľné v celospoločenskom kontexte. Kolektívna tvorba prejavujúca sa v participácii viacerých subjektov je pritom možná nielen na vytváranie autorských diel, ale tiež neskôr v procese spoločenského využívania výsledkov tvorby. V niektorých oblastiach autorskej tvorby je spolupráca typická a žiaduca. Duchovné a kultúrne hodnoty sa môžu znásobovať práve spoluúčasťou a spolupodieľaním viacerých ľudí.

Tvorca diela potrebuje k tvorbe podmienky umožňujúce tvorbu. Všeobecne ich možno rozlišovať na materiálne-technické, personálne, časové, finančné

a organizačné. Často si tieto podmienky nie je schopný tvorca zabezpečiť sám. Bez ohľadu na to, či nejaká osoba podporila tvorivú duševnú činnosť autora treba zdôrazniť, že primárny je vždy tvorca diela (výlučne fyzická osoba), ktorý vynaložením vlastnej snaživosti, talentu, nadania, schopností a iných osobných vkladov vytvoril dielo. Právnické osoby nemôžu mať povahu tvorcov. Veľmi často však v postavení podnikateľov vytvárajú nevyhnutné predpoklady pre tvorbu fyzickým osobám. Ich oprávnené záujmy právo duševného vlastníctva takisto chráni a podporuje prostredníctvom rôznych subjektívnych práv majetkovej povahy.

Vzájomná ontologická spätosť autora a jeho tvorby sa má plne prejavovať aj v procese spoločenského využívania výsledkov tvorby. Podnikateľské aktivity smerujúce k uvádzaniu výsledkov tvorby do života spoločnosti majú byť vždy vnímané pod prizmom ontologickej previazanosti tvorca a jeho tvorby, previazanosti osobnostných (droit moral) a majetkových práv súvisiacich s určitým konkrétnym autorským dielom. Tvorivé aktivity tvorca predstavujú základ, od ktorého sa až následne začínajú odvíjať aktivity podnikateľa. Pozornosť spoločnosti si zaslúži hlavne tvorca, bez ktorého tvorivej činnosti by podnikatelia využívajúci výsledky tvorby nemali vo svojej podnikateľskej činnosti čo využívať.

Treba najst' aj v rovine práva také vyvázenie záujmov tvorivo činných fyzických osôb i tvorivo a netvorivo pôsobiacich podnikateľských subjektov vytvárajúcich podmienky na tvorbu, ktoré budú stimulovať jedných i druhých. Treba rešpektovať záujmy každého zo zúčastnených subjektov. To však nemožno skúmať bez súčasného reflektovania a riešenia nielen právnych, ale aj mimoprávných interdisciplinárnych otázok súvisiacich s človekom a jeho tvorbou.

Dôležitou otázkou spájajúcou sa s tvorivou duševnou činnosťou a vôbec životom človeka na zemi je otázka zmyslu. Poslanie tvorby nemožno zredukovať iba na jej ekonomickú stránku, hoci práve materiálne ocenenie tvorby býva veľmi často rozhodujúcim motivom. Zisk má byť prostriedok k podpore a stimulácii tvorby, prostriedok dôstojného života na zemi, ale nie cieľ tvorby a cieľ jej využívania. Podľa svätého Otca Benedikta XVI. je zisk užitočný, keď je ako prvý triedok zameraný na cieľ, ktorý dáva zmysel jednak v tom ako ho získať, ako i v tom, ako ho použiť. Tvorba má dôležité kultúrnotvorné, humanizačné a civilizačné poslanie. Nesmie predstavovať iba zdroj zisku podnikateľov, ale má prispievať k poľudšťovaniu ľudského spoločenstva v jednote duchovného a materiálneho aspektu.

Zdá sa však akoby sa postmoderná doba obmedzila iba na zemský a časný cieľ. Zabúda sa na veci presahujúce schopnosti nášho ľudského rozumu. Skutočnosť sa redukuje iba na jej viditeľnú časť. Ľudský rozum je však schopný vyjsť poza empirické údaje a hľadať príčiny vyhádzajúce z mimo poznateľnej fyzickej skutočnosti.

Nie je správne ani človeku prospiešne zamieňať prostriedok za cieľ. Ak tvorbu považuje človek za prostriedok k dosahovaniu zisku, tak v skutočnosti netvorí slobodne, nenaplnia základný zmysel každej tvorivej duševnej činnosti - dobro človeka.

Zdá sa akoby sa čoraz viac politika, právo a etika podriaďovali ekonomickým silám. V takomto svete povrchné kultúry je i literatúra a hudba tovarom. So zreteľom sa stráca kvalita. Prestáva byť dôležitá, či vie niekto kvalitne písať, myslieť, hovoriť, tvoriť, spievať; podstatná je marketingová schopnosť vedieť presvedčiť konzumenta, aby prejavil záujem o tovar.

Čo neprináša úžitok hneď, nie je ani cenené. Hodnota vecí sa redukuje na cenu, ktorú možno peňažne vyjadriť. Vysoká cena vecí automaticky predpokladá vysokú hodnotu vecí. Ak nejaká vec nemá peňažné vyjadrenie, nie je pre bežného človeka zaujímavá. Takéto parciálne, jednostranné, výlučné poňatie človeka a jeho tvorby treba kategoricky odmietnuť. Človek je jednota, a preto je akýkoľvek druh redukcionizmu človeku škodlivý. Dobrý je taký ekonomický prístup, ktorý chápe a uznáva hodnotu autorskej tvorivej duševnej činnosti a oceňuje snahu, ktorú musel vynaložiť. V opačnom prípade nemožno dosahovať skutočnú rovnováhu medzi autormi a inými subjektmi zúčastnenými na tvorbe a spoločenském využívaní výsledkov tvorivej duševnej činnosti.

Činnosť človeka má byť podriadená aj vyšším hodnotám ducha, ktoré riadia celý osobný a spoločenský život. Bez mravného zákona nemožno žiadnu činnosť považovať za dobrú, a to ani hospodársku, aj keby zodpovedala trhovým zákonom dosahovania zisku. Treba povedať, že ak človek - tvorca nerešpektuje mravnosť, tak ani jeho tvorba nemôže byť mravná. Mravná norma by sa mala vzťahovať na všetky kultúrne oblasti, na vedu, na umenie, na techniku, na šport, na výchovu, na právo, na politiku, na súdnictvo i štát. Je univerzálna a záväzná.

Zmysel kultúry spočíva v pozdvíhnutí, zušľachtení a zdokonaľovaní ľudského života. Vďaka kultúre neprestáva byť svet ľudským svetom, a to ani v prípade, ak na ňo útočia akékoľvek ničivé ľudské sily. V komplexne vnímanej kultúre človek nestráca vedomie hrdej ľudskosti a ľudskej dôstojnosti. Kultúra je výrazom ľudskej komplexnosti, ľudskej inteligencie, slobody, personalít, tvorivosti, povýšenosti a panstva človeka nad prírodou. Kultúra predstavuje integrálny prejav ľudskej tvorivosti od každodennej

najjednoduchšej práce až po nesmierne kultivovanú filozofickú reflexiu. Treba aby kultúra prenikala do spoločenských vzťahov, politiky i ekonomiky.

Posledným zmyslom tvorby je zľudštenie a humanizovanie sveta. Cieľom by mal byť opätovný návrat k humanizácii človeka, duchovnej obnove národa i celého ľudstva. K naplneniu uvedených cieľov môže prísť iba vtedy, ak bude tvorba skutočne slobodná, čo najmenej závislá od jednostranných utilitaristických záujmov podieľajúcich sa v procese vzniku a využívania výsledkov tvorivej duševnej činnosti. Prostredníctvom duchovnej tvorby človek pozdvihuje sám seba na vyššiu úroveň. Slobodná tvorba je možná iba vtedy, ak si ľudia udržia nezávislosť od materiálnych vecí.

Za hlavný prejav pokroku v kultúre možno považovať rozšírenie počtu účastníkov dialógu. Dialóg môže byť vhodný nástroj k vyvudzovaniu nových poznatkov, ale aj účinný prostriedok k prekonávaniu rôznych ideológií pokúšajúcich sa degradovať človeka na nástroj v rukách manipulátorov. Nie je dobré zúžiť človek priestor poznávania, uzatvoriť a zviazať jeho myslenie. Skutočné myslenie sa môže odohrávať iba v hraniciach kritického a otvoreného dialógu. Pravdu možno hľadať v rozhovore, ktorý je dôležitý pri každodennom rozhodovaní. Predpokladom duševnej tvorivej činnosti človeka je schopnosť viesť hodnotný dialóg.

Vzťah autora, podnikateľa i verejnosti si vyžaduje neustále vyrovnávanie a hľadanie ciest spravodlivého rozvoja všetkých zúčastnených subjektov a ich záujmov. Na to je ale potrebné správne chápať aj vzťah materiálnych a duchovných hodnôt.

Snahou všetkého životného úsilia človeka by malo byť dosiahnutie rovnováhy, súladu a harmónie medzi ľudmi. Dynamika sveta však neumož-

ňuje rovnovážny stav dosiahnuť a udržať natrvalo. Dosahuje sa na krátky čas a potom začína prevažovať určitý záujem nad iný záujem. Tým sa narúša krehká rovnováha.

V dosahovaní novej harmonickej jednoty je často potrebné vynaložiť aj značnú námahu. Povinnosťou človeka však je, aby sa o harmóniu neustále usiloval. Ale v tejto námahe môže byť úspešný len vtedy, ak bude viesť tvorivý dialóg...

Ten, našťastie, vyplýva aj z jeho ľudskej prirodzenosti.

LITERATÚRA:

- BENEDIKT XVI.: Caritas in veritate. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2009, 118 s., ISBN 978-80-7162-9.
- BILASOVÁ, V.- GEREMESHOVÁ, G.: Malý slovník filozofie. Košice: PEZOLT PVD, 2000, 319 s., ISBN 80-88797-13-6.
- CSONTOS, L.: Kresťanská kultúra a ekológia. In Viera a život, ISSN 1335-6771, 2010, č. 3, s. 3-13.
- GUARDINI, R.: Prijajť sám seba. Trnava: Dobrá kniha, 2000, 69 s., ISBN 80-7141-296-1.
- HAMADA, M.: Sisyfovský údol. Bratislava: Slovenský spisovateľ, a. s., 1994, s. 314. ISBN 80-220-0575-4.
- HANUS, L.: Človek a kultúra. Bratislava: Lúč, 1997, 309 s., ISBN 80-7114-180-1.
- HANUS, L.: Princípy kresťanskej morálky. Bratislava: Vydal LÚČ, vydavateľské družstvo Bratislava, 2007, 313 s., ISBN 978-80-7114-642-1.
- KOREC, J. CH.: Úvahy o človeku I. Kto je človek. Bratislava: LÚČ, 1986, 197 s., ISBN 80-7114-077-5.
- SUTOR, B.: Politická etika. Trnava: Vydavateľstvo Dobrá kniha, 1999, 380 s., ISBN 80-7141-222-8.
- ŠVIDRŇ, J.: Tvorba a právo. Bratislava: Veda, 1991, 306 s., ISBN 80-224-0361-X.

Autor je interný doktorand Ústavu práva duševného vlastníctva Trnavskej univerzity

Politológia na stole

Dostať sa v súčasnej dobe na Slovensku (či správne „v Slovensku“) k pôvodnej solídnej krásnej, ale i odbornej literatúre je čoraz ťažšie a zložitejšie, ak nie nemožné. Z rozličných dôvodov. Aj keď máme na knižnom trhu široký okruh čohosi, čo tu nikdy nebolo, treba zdôrazniť, že z toho „čohosi“ vnímanie iba komerčne podmienenú kvantitu. Brak! Množstvo! Najmä „akože(r)autorov“ a ich paškvilov. Stretávame sa s čoraz neprebernejším množstvom mien. Pravých i vymyslených. Akože umeleckých... Máme preto veľmi veľa spisovateľov, ale žalosť málo literatúry.

Isteže, dekadencia slovenskej spisby je objektívne i subjektívne determinovaná a z rozličných uhlov pohľadu i jasne viditeľná. Akousi náplastou literárnej prvej pomoci na túto nehojacu sa ranu je vari iba tvorba skutočných „beletristických“ spisovateľov, prezentovaná napr. vydavateľstvom Spolku slovenských spisovateľov a na odbornú literatúru zameraných vedcov a pedagógov a o ich tvorbu sa nezisťuje zúčastnených editorských inštitúcií. V ich rámci majú významné postavenie vydateľské útvary vysokých škôl.

Do tejto kategórie akýchsi altruistických korporácií možno zaradiť aj Fakultu masmediálnej komunikácie Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave. Tá v zvere roku 2010 sprístupnila čosi nové. Nielen pre svojich študentov, ale aj pre iných záujemcov. Odvážne, priamo na stôl spoločnosti totiž položila na naše pomery naozaj nevšednú a do značnej miery aj priekopnícku publikáciu Politológia. Terminologický a výkladový slovník (ISBN 978-80-89241-34-7). Pochádza z pera renomovanej autorskej dvojice. Skutočných vedecko-odborných celebrit. Prvým z nej je Dr. h. c. prof. JUDr. Jaroslav Chovanec, CSc. a druhým PhDr. Viliam S. Hotár. Slovník, ktorý disponuje rozsahom 590 strán a okolo 980 hesiel, recenzovali prof. PhDr. Ivan Lalaša, CSc., prof. PhDr. Vincent Šabik, CSc. a doc. PhDr. Jozef Lysý, CSc.

Čo je na ňom pozoruhodné?! Keďže ide o tzv. slovníkové, resp. encyklopedické dielo, jeho obsahom je abecedné zoradenie politologických termínov a identifikačných dát príslušných person, teda takmer všetkých rozhodujúcich osobností determinujúcich vývoj politiky a politológie na svete. Známých i menej známych laickej verejnosti. Nevšedná však je, osobitne pre politickú prax využitelná pozornosť, akú autori diela sústredili na etymologický základ prezentovanej terminológie. Napr. pri deklarovani určitého termínu uvádzajú nielen jeho pôvod a akýsi

skratkový vývoj, ale tiež jeho prezentovanie v anglickom, ruskom, nemeckom, poľskom, českom a maďarskom jazyku, samozrejme, popri slovenskom ekvivalente. Je jasné, že týmto metodickým krytím sa zvyšuje miera využiteľnosti slovníka a posúva sa od študenta k praktikovi. Treba zdôrazniť, čo napokon v pozoruhodnom úvodnom slove zdôrazňujú aj autori slovníka, že v slovenských pomeroch dosiaľ takéto dielo úplne absentovalo, že tento slovník podmieňuje výsledný proces finalizácie a ustálenia obsahu konkrétnych termínov z politickej a politologickej sféry, že napomáha mimoriadne účinne rozvíjaniu vzájomnej komunikácie medzi politikmi, politológmi a verejnosťou, pričom tým efektívne obrusuje hrany možného neporozumenia týchto subjektov, ale i mediálnych excesov. Slovník tiež vytvára ucelenú základňu na tvorbu vlastnej slovenskej jednotnej politologickej a politickej terminológie, zrozumiteľnej širším vrstvám verejnosti. Oceniahodný je aj pokus o vlastné, nekonformné sformulovanie pojmu politiky. Je teda zrejme, že toto dielo je určené predovšetkým študentom politológie, filozofie, práva, masmediálnej komunikácie, verejnej správy, bezpečnostno-právnych disciplín, ale i teológie a odborných pedagogických disciplín, ekonomické vedy nevynímajúc. Samozrejme, že by ju mal mať v príručnej osobnej knižnici aj každý politicky angažovaný človek, pracovník odborového orgánu, zamestnanec či poslanec NR SR a miestnych zastupiteľstiev a funkcionár orgánu verejnej správy, učiteľ, diplomat aj novinár. Ba poznať obsah vybraných hesiel slovníka by mal vari každý z nás, určite však prvovoľiči. A politici by jeho text mali mať dokonca detailne naštudovaný...

V súvislosti s hodnotením predmetného „slovníka“ treba privítať významnú skutočnosť, ktorú autori v jeho úvode uvádzajú, že: „Vydanie terminologického a výkladového slovníka pod názvom Politológia má vyplniť nedostatok odbornej literatúry tohto druhu. Nerobí si však nárok na to, aby nebolo možné diskutovať o tom, čo v slovníku chýba a čím by bolo potrebné doplniť jednotlivé heslá, ale tiež jeho heslá. Napriek tomu veríme, že tento slovník splní poslanie a pomôže hlbšie pochopiť a zmocniť sa procesov spojených s fungovaním politického systému Slovenskej republiky.“(str.6).

Na záver treba poukázať, že zárukou kvality obsahu prvého vydania tohto slovníka, napriek niektorým technickým nedostatkom, je aj celá plejáda odborných a spoločenských ocenení, ktoré boli udelené za rôzne publikácie jeho autorom v minulosti. Ba možno povedať, že oceneniu sa nevyhne ani toto dielo.

JOZEF KRÁLÍK

Svetozár Hurban Vajanský mal sprvu k T. G. Masarykovi veľmi dobrý, až priateľský vzťah. Aj obidve rodiny boli si veľmi blízke. Ale keď sa práve cestou vzájomnej dôvery medzi Vajanským presvedčil, aké pre kresťanské náboženstvo nebezpečné a pre slovenský národ zasnávajúce idey Masaryk vyznával a ktoré od roku 1898 aj na Slovensku časopisom jeho „Hlas“ začal rozširovať, tak pocítil povinnosť varovať pred tými ideami slovenský národ. Už po vydaní prvého čísla tohto časopisu Vajanský vo svojom prejave na bankete Živeny varoval proti tomu „prorokovi západu“ a v novinách prejavil ľútosť nad tým, že mrtyv Šafárik musí spočívať v pražskej zemi, kde naň tlačí „masarykovčina, herbenovčina, vlčkovčina a škretčina a chvástavosť odpadlíkov od slovanskej a rusofskej myšlienky“.

Priateľský vzťah už totiž predtým narušil aj Masaryk, ktorý vo svojom časopise „Čas“ (V, 222) roku 1891 tvrdil od súdil cársku Rusko pre jeho vzťah k Poliakom a vyhlásil, že „máme k Němcům blížie než k Rusům a že pro Poláky utlačované Ruskem musíme mít porozumění a sympatie.“ Takáto veta nemohla znieť slovenským kultúrnym predstaviteľom, ktorých nádeje sa sústreďovali práve na Rusko, inak ako urážlivo, ba z ich politického hľadiska priamo hereticky. Vajanský ako prvý reagoval a odsúdil takéto pisanie Masaryka ako „židovské feuillionistvo a nesvedomitú triviálnosť“. Keď Masaryk v „Čase“ pokračoval vo svojej kritike Ruska, Vajanský sa od neho úplne odvrátil a začal tvrdo bojovať proti jeho „Času“. V „Národných novinách“ nešetřil kritikou „pražského humanizmu, realizmu a internacionalizmu“ a Masaryka a jeho stúpencom neváhal biľagovať prívlastkami ako „lump, vagabund, poltron, šašo, oplán“ a pod.² Keď potom v roku 1900 Šrobár „uplatnil československou jednotnosť a tým, že prihlásil hlasisty do české lidové pokrokové strany, jež byla založená roku 1900. Tato strana podle něho měla pamatovat, že český národ jest i pod Tatrami, že důsledky československé jednotnosti jsou i pro hlasisty programem a že nelze nadále již budovat české politické osnovy bez Slováků, i když Čechové fakticky nebudou moci svůj program přímo vykonávat v Slovensku samém“³, to už pochopiteľne vyneslo Vajanského z trpezlivosti a vošiel do overybojného boja proti Masarykovi. Prispel k tomu aj evanjelický farár v Šalgove (teraz Svätoplukovo) Ladislav Novomeský (1859 - 1939), ktorý roku 1901 pod pseudonymom Meakulpinský vydal brožúrku „Co hatí Slováci?“. Bol to nehorázný pročešský pamflet proti národne uvedomeným Slovákovi, ktorý aj český historik A. Pražák definoval ako „souhrn výtek proti slovenské nečinnosti, nepodnikavosti, osudovosti, panštivosti, nesvornosti, bigotnosti, nesolidnosti, všeslovenské a rusofske fantastičnosti, nekriticčnosti, přehnané tradičnosti, upřílišněné církevnosti, polovičatosti, nedůslednosti, impulsivnosti, nehospodárnosti, nesoustriedivosti a čechofóbie, jak tyto slovenské vady již dříve postupně a ojedinele exponoval a doložil Čas.“⁴ Vajanský tým trpel, najmä keď v tom čase bol odsúdený pre svoju národnú činnosť a od 24. septembra 1900 až do 24. februára 1901 si odpykával trest v banskobystrickej väznici. Práve čas väzenia mu umožnil hlboko uvažovať nad celou situáciou a svoje zásadné stanovisko voči Masarykovi a jeho stúpencom. Ale už 26. mája 1900 vo svojom liste Juliusovi Grégrovi do Prahy sa veľmi tvrdo vyjadril: „Masaryk, tento neobrezaný žid, karikatúra Nietzscheho, pokazil nám zopár mladých ľudí, zväčša bezdamných a len namyslených a nabubrených - no, to sme už preniesli, už sa im všetko smeje.“⁵ Potom však reagoval po svojom: 21. októbra 1900 začal vo väzení písať román „Kotlín“, ktorý po prepustení z väzenia dokončil, a ešte v tom istom roku napriek rozličným ťažkostiam aj vydal. Toto Vajanského gesto možno pokladať za jeho definitívny rozchod s T. G. Masarykom a jeho slovenskými odchovancami, z ktorých sa stali „čechoslováci“.

Slovenská kultúra verejnosť prijala Vajanského román priam s nadšením. Pavol Országh Hviezdoslav (1849 -

1921), ktorý tiež pestoval dlhoročné priateľstvo s Masarykom aj s inými českými činiteľmi, už 13. augusta 1901 písal Vajanskému: „Práve čítam Tvoj román i - neviem sa od neho odtrhnúť: tak ma zaujíma, tak ma púta. Obdivujem Ťa, brat môj, a z plna srdca gratulujem našej drahej slovenčine ku nehybnému

Hurbanových románových hesli definitívne zúčtoval s Hurbanem-Vajanským a odmítl jej tak rozhodným záporom, že sa jím opravdu rozkľený dva protichodné svety, přes něž již nikdy nebylo možno vzklenouti most dorozumění a soužití.“⁶

Nečudo teda, že Vajanský v zadržanosti a hneve v martinom humoristicko-

Vajanský a T. G. M.

Je vhodný na Vajanského nábreží v Bratislave Masarykov pomník?

šperku a ozdobe, aké sa jej za podiel dostali z bohatstva ducha Tvojho. Sláva Ti, nekonečná sláva!!“ „Podobne sa pridala na stranu Vajanského aj Jozef Škultéty (1853 - 1948), ktorý tiež dovtedy patrili medzi priateľov T. G. Masaryka a bol známy svojou zmierlivou a vyrovnanou povahou. Z ďalších slovenských osobností sa na Vajanského stranu pridali univ. prof. František Jehlička-Margin (1879 - 1939), ktorý tvrdil, že sa Slovensko musí brániť proti jedu Masarykovej filozofie a musí odmietť hlasistický realizmus a altruizmus. Terézia Vansová (1857 - 1942) utešovala Vajanského, „aby sa netrápil s Masarykom, ktorý dokáže brániť žida a súčasne hanobíť brata.“ František Šujanský (1822 - 1907) „hlasisty priamo prokrel pro jejich nekřesťanskost, neslovenskost a odboj vůči Vajanskému.“ Aj univ. prof. Ján Kačala (1862 - 1934) sa pochválne vyjadril o slovenskom odpore proti hlasistom. K tomuto domácomu odporu sa pridali aj Slováci v Amerike, ktorých hovorca a redaktor tamojších Národných novin Peter Vítázoslav Rovnianek (1867 - 1933) sympatizoval s Vajanským a v mene ním založeného Národného slovenského spolku, na ktorý sa Masaryk v roku 1902 obrátil s prosbou o podporu „Hlasu“, odmietol mu akýkoľvek príspevok.⁷ Americkí Slováci sa totiž celkom jednoznačne orientovali na činnosť o dosiahnutie uznania slovenskej nezávislosti. V roku 1909 Jozef Hušek, redaktor najrozšírenejšieho časopisu amerických Slovákov „Jednota“ v úvodnom článku tohto najrozšírenejšieho časopisu napísal: „Cieľom Slovákov by malo byť neodvislé Slovensko! To je zákonitý, prirodzený, z povinnej obrany vyplývajúci cieľ.“⁸ V roku 1911 Hušek už jednoznačne odmietol „českú voľnomyslieňkarskú demokraciu, ktorej náčelníkmi sú Masaryk a Mácha“ a Čechom odkazoval: „Páni pobratimci, nenúkejte nám vašu česko-slovenskú vzájomnosť. O vašu lásku nestojíme. Z našej vám okúsiť nedáme. Šovinisti nie sme, ale chceme zostať národnom slovenským a Čechom bratmi. Nechceme nasledovať príklad moravských Slovákov.“⁹

Dokonca aj na českej strane niektorí autori ako Vilém Mrštík v „Moravskoslezská revue“, Karník v časopise „Vlast“ a Mentor v „Kazatelna“ pozitívne posudzovali „Kotlín“. Autor historických románov Alois Jirásek (1851 - 1930) v ďakovnom liste uistil Vajanského, že sa mu román páči. „Národní listy“ odtlačili ukážku z Vajanského diela s krátkym redakčným úvodom, v ktorom poukazyvalo na to, že román je „znamenityou analýsou súčasného stavu slovenské duše“ a že vyniká „zvláštni idejnou prohloubeností látky.“¹⁰ Ba nechýbal ani zahraničný hlas švajčiarskeho literárneho kritika a znalca slovenských pomerov, akým bol William Ritter, ktorý gratuloval Vajanskému a sľúbil, že napíše kritiku „Kotlína“ do Mercure de France.¹¹ Neskôr vo svojom románe „Slovenské dievča“ dal odpornému hrdinovi meno Masaryk.

Masaryk sa osobne neprejavil, ale v časopise „Naše doba“ sa zjavil kritický článok, podpísaný iba „S“, za ktorým sa všeobecne videlo jeho autorstvo. „Kotlín“ bol tam označený ako „guláš ze zastaralé německé romantiky a článků a poznámek z Národních novin“. O tom napísal prof. Pražák: „S“ jaksi v generální přehlídce

kom „Černokňazníku“ častoval hlasistov aj takýmito veršami:

MOTAJOM!

Vám je milšie bahno jako more,
veselí ste v dierach, múdri v hore,
špinu obližovať - smrady ňučať,
rozširovať temnosť, v svetlo dúchať,
ducha hasiť, telo, mäso lučiť,
nič nevedieť, ale všetkých učiť,
nič nekonať, ale chvostom blýskať,
len v sebe hrmeť, kričať, výskať,
to je vaša forsá, vaša sláva.
Motaj ale nemá ani hlavy.

Ktože nás už tejto pliahy zbaví?¹²

S časovým odstupom však prof. Pražák uznával: „Nelze popřít, že ze stanoviska uměleckého byl hlasism národně a sociálně přehnané utilitaristický, že bránil básníkoví v svobodné volbě látek, námětů, typů, prostředí, že obmezoval fabulační volnost a potlačoval smysl pro ryze umělecké sense a invence.“¹³

Keď vypukla prvá svetová vojna a ruský vrchný veliteľ veľkoknieža Nikolaj Nikolajevič vo svojom manifeste pre slovenské národy Rakúsko-Uhorska oslovil Slovákov: „Vám, Slováci, Rusko prináša teraz slobodu a uskutočnenie vašich túžob.“ Masaryk to prijal s neľúbosťou. V roku 1915 Masaryk založil v Paríži „Radu českých krajín“. Vo svojom posolstve sľúbil sice Slovákom úplnú samostatnosť Slovenskej krajiny s vlastným slovenským snemom v Nitre, ale orgán svojej Rady nazval „L' Indépendance Tchèque“ (Česká samostatnosť), v ktorom hovoril o „česko-slovenskom sústátí“. Ale v memorande, ktoré v tom istom čase predložil britskému ministrovi zahraničia, dal dokumentu názov „Independent Bohemia“ (Nezávislé Česko) a v ňom nehanebne tvrdil, že „Slováci jsou Čechy, přes to, že užívají svého nářečí jakožto spisovného jazyka“. Podobne sa vyjadroval v časopise „The New Europe“ (Nová Európa), ktorý začal vydávať jeho podporovateľia, poprední anglickí publicisti a slobodomurári Robert W. Seton-Watson (1879 - 1951) a Henry W. Steed (1871 - 1956). Keď v máji 1918 - pravdepodobne na popud samého prezidenta Wilsona - dosiahol, že reprezentanti amerických Slovákov podpísali ním koncipovanú Česko-Slovenskú dohodu

v Pittsburgu, vyhlásil: „Bude slobodné Česko a bude slobodné Slovensko. Na Slovensku politické vedenie, školy, súdnictvo a všetko iné bude slovenské, v Čechách české.“ Pittsburská dohoda obsahovala článok: „V samostatnom štáte z Českých zemi a Slovenska Slovensko bude mať svoju vlastnú administratívu, svoj snem a svoje súdy. Slovenčina bude úradným jazykom v škole, v úrade a vo verejnom živote vôbec.“ Už tam však dlho odporoval, aby v dokumente bola zmienka o sneme. Ale na naliehanie Slovákov to podpísal. Potom 18. októbra 1918 vydal vo Washingtone „Vyhlásenie nezávislosti československého národa dočasnou vládou Československa“, ktorej o slovenskom národe a o jeho štátnosti nebolo ani slova. Proti tomu slovenská „Jednota“ hneď jasne protestovala: „My odprvoti hájime stanovisko, že Slováci sú národ osobitný, že sme s bratmi Čechmi dvaja, a nie jeden. My Slováci sme Slováci, a nie Česi, ani Čechoslováci.“¹⁴ Z Tokya protestoval proti tomuto vyhláseniu Milan Rastislav Štefánik veľmi tvrdým telegramom, lebo s tým vyhlásením, na ktorom našiel podpísané aj svoje meno, hoci o ničom nevedel, vo viacerých bodoch nemohol súhlasiť. Toto bol pravdepodobne začiatok jeho konfliktu s Masarykom a Benešom, ktorý vyústil do jeho tragického smrti.¹⁵

Svoje politické zameranie T. G. Masaryk vyhlásil pri svojom návrate do Prahy 21. decembra 1918: „Již před 500 lety jsme měli v Husitech a Táborech své socialisty a komunisty české. Tábor byl první demokratickou a socialistickou republikou.“ Medzitým Milan Rastislav Štefánik, ktorý sa vracal z ťažkej vojenskej misie na Sibíri, odkazoval: „Boľševizmus je nielen filozofickou orientáciou, ale je prejavom chorobným, apokalyptickým chaosom, v ktorom sa hrubo prejavujú najnižšie pudy celkom náhodne. A boľševickí vodcovia sú autokratmi v najhroznejšom slova zmysle.“¹⁶

Pre Slovákov ešte oveľa neprijateľnejšie boli Masarykove heslovité výroky, ktoré sa šíri aj na Slovensku: „Po Vidni Řím!“, „Řím musí být souzen a odsouzen!“, „Katoľici budou mít tolik práv, kolik si uhájí.“ Keď sa k tomu pridala správa o demolovaní Mariánskeho stĺpu na Staromestskom námestí v Prahe, verejná mienka na Slovensku Masaryka nielen tvrdo odsudzovala, ale sa ho začala obávať. Vrchol to dosiahol, keď sa 6. júla 1925 Masaryk nielen ostentatívne zúčastnil na oslavách Jana Husa, ale pri tom dal vyzýčiť na Hrade namiesto štandardy prezidenta republiky husitskú zástavu s červeným kalichom, čím sa to všetko stalo aj formálne najvyšším štátnym akom.¹⁷ A veľká časť tých osláv vyznela v hysterických vulgárnych útokoch na Katoľickú cirkev. To vyvolalo aj prvú vážnu krízu medzi novým česko-slovenským štátom a Svätou stolicou, ktorá odvolala svojho nuncia a prerušila styky s Česko-Slovenskom. Počas vyjednávaní s Vatikánom, ktoré sa začali v roku 1926 a trvali takmer dva roky, 13. mája 1926 písal Masaryk Benešovi zo svojho francúzskeho pobytu v Beauvallon: „Na Vatikán pozor: „komentár“ ku prohlášení znamená jesui-

tům, že prohlášení trvá, neodvolali ho a budou se ho dovolávat, kdybyste Vy nebyl a nějaká slabá vláda měla vedení. Vláda nemůže slíbit že se ofic. nezúčastní - to bude záviset na Vatikánu a na poměrech. Pozor.“¹⁸ V liste, ktorý Masaryk adresoval Benešovi z Atén 20. apríla 1927 sa k jeho postupu vyjadril: „S odpovědí Vatikánu souhlasím. Myslím, že by klerikálové již měli pochopit, že boj s Vatikánem a dokonce přerušení styků znamená pro ně: buď s Vatikánem a tudíž ven z vlády - nebo s námi a proti pretensím Vatikánu. Vatikán = malý, zastaralý, života již neschopný.“¹⁹ Napriek tomu, že po dlhých vyjednávaniach došlo na prelome januára a februára 1929 k urovneniu konfliktu medzi Česko-Slovenskom a Vatikánom uzavretím „Modus vivendi“, Masaryk sa nikdy osobne nezúčastnil na žiadnej verejnej katolíckej oslave, ani napríklad na celonárodných oslavách jubilea českého patróna sv. Václava, ktoré sa konali v tom istom roku 1929, čím sa distancoval od druhej väčšiny katolíckych ovvyateľov štátu.²⁰

Francúzsky denník Le Petit Parisien 14. septembra 1921 publikoval rozhovor svojho redaktora Ch. Richepierra s prezidentom T. G. Masarykom, ktorý na jeho otázku o Slovákoch odpovedal: „Niet slovenského národa. To je len výmysel maďarskej propagandy.“ A potom dodal: „Zakladáme na Slovensku školy. Musíme počkať na ich výsledky. O jednu generáciu nebude rozdiel medzi dvoma vetvami nášho národa.“ To bola podstata jeho najzákladnejších zámerov vo vnútornej politike nového štátu. A určitý úspech skutočne dosiahol. Duchom i jazykom česká Komenského univerzita v Bratislave - vtedy jediná na Slovensku - celých dvadsať rokov slúžila tejto, väčšine Slovákov nepochopiteľnej a ponižujúcej, Masarykovej predstave. Veď ešte aj v roku 1938 na nej habilitovali Dr. Milana Pišúta pre odbor „Dejiny literatúry národa československého“.²¹

Preto ak je v niečom fundovaná motívia najnovšieho odstránenia pamätnej tabule niekdajšieho významného farára v meste Ružomberok Jána Ferencika, že totiž na verejnej budove nemá čo hľadať žiadna kontroverzná osobnosť, tak by mal podobne konať a magistrát hlavného mesta Bratislavy so sochou T. G. Masaryka. Lebo z historického hľadiska T. G. Masaryk na Slovensku bezpochyby patrí medzi najkontroverzejšie osobnosti našich dejín. Žiaľ právne normy v týchto veciach sú veľmi deravé a dovoľujú každému vysvetľovať si ich podľa vlastného úsudku.

POZNÁMKY

1. A. PRAŽÁK: T. G. Masaryk a Slovensko. Praha 1937, s. 75.
2. Paměti Dr. Karla Kramáře. Praha (s.a.), s. 52 - 57.
3. A. PRAŽÁK: T. G. Masaryk a Slovensko. Praha 1937, s. 73.
4. Tamtiež, s. 74.
5. Korešpondencia Svetozára Hurbanu Vajanského II. Bratislava 1972, s. 167.
6. Korešpondencia P. O. Hviezdoslava so Svetozárom Hurbanom Vajanským a Jozefom Škultéty. Bratislava 1962, s. 168.
7. A. PRAŽÁK: T. G. Masaryk a Slovensko. Praha 1937, s. 88 - 91.
8. Jednota, 3. 2. 1909.
9. Jednota, 20. 9. 1911.
10. Korešpondencia P. O. Hviezdoslava so Svetozárom Hurbanom Vajanským a Jozefom Škultéty. Bratislava 1962, s. 338 - 339.
11. A. PRAŽÁK: T. G. Masaryk a Slovensko. Praha 1937, s. 85.
12. Tamtiež, s. 84.
13. Černokňazník, XXVII, 20. 8. 1902.
14. A. PRAŽÁK: T. G. Masaryk a Slovensko. Praha 1937, s. 97.
15. Porov. M. S. ĐURICA: Delegácia Slovenskej ligy v Amerike na Slovensku v roku 1919. (V tlači.)
16. Viac o tom J. HUSÁR: Musel generál M. R. Štefánik zahynúť? (Fakty, svedectvá, dokumenty.) Bratislava 2000.
17. M. S. ĐURICA: Dejiny Slovenska a Slovákov v časovej následnosti faktov. Bratislava 2003, s. 295.
18. J. PECHÁČEK: Masaryk, Beneš, Hrad. Masarykovy dopisy Benešovi. Praha 1996, s. 57.
19. Tamtiež, s. 56.
20. Tamtiež, s. 42. Zvýraznenie je moje. MSĎ.
21. L. HANUS, Paměti svedka. Bratislava 2006, s. 696.
22. Slovák, 11. 8. 1938, s. 4.

Kresba: Andrej Mišanek